

тей у сучасній французькій школі сприяє вивчення творів М. Монте-ня, П. Ронсара, В. Гюго, Стендаля, А. Екзюпері, М. Пруста та ін.

Література

1. Великий енциклопедичний словник-довідник / За ред. Гром'яка Р.Т., Коваліва Ю.І. – К.: Академія, 2006. – 752 с.
2. Змійова І.В. Лінгвокогнітивні характеристики засобів вербалізації концепту “добро” в англійській мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2006. – 20 с.
3. Щур Г.С. Теория поля в лингвистике. – М.: Наука, 1974. – 255 с.
4. Le Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. – P.: Robert, 2000.
5. Maloux M. Dictionnaire des proverbes, sentences et maximes. – P.: Larousse, 1961. – 628 p.

УДК 811.111'276.6: 630*17

Л.Т. Миклаш,

*Національний лісотехнічний університет України,
м. Львів*

ТАКСОНОМІЧНІ НАЗВИ В АНГЛОМОВНІЙ ДЕНДРОЛОГІЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ

У статті розглянуто таксономічні назви деревних рослин в англійській та українській терміносистемах, проаналізовано лексичні та семантичні компоненти видових таксонів у порівнянні з латинською першоосною.

The article considers taxonomic names of woody plants in the English and Ukrainian terminological systems, analyses lexical and semantic components of taxon varieties in comparison with the Latin primary principle.

В основу дендрологічної таксономії покладено бінарний принцип, який для систематизування назв рослин передбачає використання як традиційної латиномовної, так і питомо національної термінології. У професійному спілкуванні з метою міжнародної уніфікації назв фахівці надають перевагу автентичним термінам латинською мовою. Проте у науковій літературі фітотерапевтичного, лісознавчого, сільськогосподарського чи іншого призначення назви рослин використовують національну мову.

У статті розглянуто термінологічну лексику дендрологічного профілю, проаналізовано термінологічні одиниці в англомовних та украї-

номовних текстах з лісової ботаніки, обґрунтовано добір мовного матеріалу для влучності трансферу галузевої інформації. Актуальність теми та її практичне значення зумовлені потребою порівняння та семантичного переосмислення таксономічних назв з метою уніфікації та стандартизації термінів, становлення і розвитку української дендрологічної терміносистеми.

Проблеми термінології досліджували такі лінгвісти як Т.І. Панько, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк [5]; А.І. Івченко [3] та ін. Однак питання таксономічних назв деревних рослин в англійській дендрологічній терміносистемі залишається відкритим. Тому в даній роботі ставимо за мету вивчити засади англійських таксономічних термінів з дендрології та порівняти їх з українськими відповідниками.

Матеріалом для дослідження послужили англійські тексти з лісової ботаніки [6; 8; 9]. Предметом нашого аналізу стали видові складники таксонів, які семантично і лексично віддаленіші від латини, аніж родові.

Ми розглядаємо таксони як класифікаційні термінологічні одиниці дендрологічної систематики [1, с. 1428]. Таксони чітко структуровані: на першому місці стоять визначальні слова, тобто родова назва рослини, далі за ними розміщено підпорядковані їм видові та, за наявності, внутрішньовидові назви. Назва таксону спершу містить національну назву, далі латиномовний компонент, або навпаки – базова латиномовна назва, далі національна.

В англійській та українській мовах видові таксони структурно побудовані за аналогією з латинськими. Родові назви в обидвох мовах збігаються, якщо у рослини немає відповідника латинській назві. Для прикладу: *Acacia* – акація – *acacia*; *Berberis* – барбарис – *barberry*; *Magnolia* – магнолія – *magnolia*; *Myrtus* – мирт – *myrtle*; *Pistacia* – фісташка – *pistachio*; *Rhododendron* – рододендрон – *rhododendron*; *Sequoia* – секвоя – *sequoia*; *Tamarix* – тамарикс – *tamarix*; *Tectona* – тик (тикове дерево) – *teak*; *Zelkova* – дзельква – *zelkova*.

У багатьох випадках аналогії з латинською притаманні лише однієї з мов, наприклад англійській: *Juniperus* – ялівець – *juniper*; *Pinus* – сосна – *pine*; *Populus* – тополя – *poplar*; *Pyrus* – груша – *pear*; *Ulmus* – в'яз, берест – *elm*; або українській: *Caragana* – карагана – *pea tree*; *Robinia* – робінія – *black locust*; *Taxus* – тис – *yew*; *Thuja* – туя – *arborvitae*.

Випадки, коли таксономічні назви деревних рослин збігаються за всіма ознаками, поодинокі, наприклад: *Abis balsamea* – ялиця бальзамічна – *balsam fir*; *Acer rubrum* – клен червоний – *red maple*; *Berberis parvifolia* – барбарис дрібнолистий – *small-leaved barberry*; *Rhododendron luteum* – рододендрон жовтий – *yellow rhododendron*; *Rhododendron japonicum* – рододендрон японський – *Japanese rhododendron*; *Juglans nigra* – горіх чорний – *black walnut*.

В обох мовах таксономічні ознаки ґрунтуються здебільшого на схожих понятійних засадах. Видові назви рослин виводять від різноманітних характеристик. На думку А.І. Івченка дуже поширене, хоча мало пізнавальне у дендрологічному дискурсі, називання за прізвищем першовідкривача [3, с. 147]. Саме такі таксони найаналогізованіші: *Betula schmidtii* – береза Шмідта – iron birch; *Larix czekanowskii* – модрина Чеканова – Czekanow’s larch; *Picea screnkiana* – ялина Шренка – Schrenk’s spruce; *Populus maximowiczii* – тополя Максимовича – Maximovich poplar; *Quercus hartwissiana* – дуб Гартвіса – Hartwiss oak. Видові ономастичні термінологічні словосполучення можуть походити від латинських таксонів і пов’язані з прізвищами визначних науковців (Шренка, Майра, Сукачова, Веймута, Енгельмана та ін.).

Існує чисельно велика група таксонів, видові назви яких вказують на географічне походження та ареал природного поширення видів. Зіставлення українських та англійських назв цих рослин дало змогу з’ясувати їх відмінності та аналогії. Топоніми, покладені в основу видових назв, здебільшого збігаються, як наприклад: *Abies sachalinensis* – ялиця сахалінська – Sakhalin fir; *Cedrus libani* – кедр ліванський – cedar of Lebanon; *Cryptomeria japonica* – криптомерія японська – Japanese cedar; *Keria japonica* – керія японська – Japanese kerria; *Larix sibirica* – модрина сибірська – Siberian larch; *Maackia amurensis* – маакія амурська – Amur maackia; *Parrotia persica* – паротія перська (залізне дерево) – Percian parrotia; *Picea omorica* – ялина сербська – Serbian spruce; *Pinus koraiensis* – корейська сосна/кедр – Korean pine; *Pinus sibirica* – сибірська сосна/кедр – Siberian pine; *Populus deltoides* – канадська тополя – Canadian poplar; *Quercus iberica* – дуб грузинський – Georgian oak; *Quercus mongolica* – дуб монгольський – Mongolian oak; *Salix babylonica* – верба вавилонська – Babylon weeping willow; *Tsuga canadensis* – тсуга канадська – Canadian hemlock та ін.

Чимало видових таксонів топонімічного та гідронімічного походження англійської дендрологічної терміносистеми мають власні національні відповідники, українські ж таксони тенденційно ближчі до латинської систематики. Продемонструємо це на прикладах: *Cercidiphyllum japonicum* – багряник японський – Katsura-tree; *Cercis canadensis* – церсис канадський – eastern redbud; *Fraxinus americana* – ясен американський – white ash; *Fraxinus pennsylvanica* – ясен пенсильванський – green ash; *Juniperus virginiana* – ялівець віргінський – eastern red cedar; *Tilia americana* – липа американська – basswood.

Якщо топоніми та гідроніми конкретизують назву, вказуючи на природний ареал, з якого походить рослина, то зовсім неінформативним і навіть дезорієнтувальним є етнонім “татарський” у таких таксонах: *Acer tataricum* – клен татарський – Tatarian maple; *Cornus*

tatarica – кизил (дерен) татарський – Tatarian dogwood; *Lonicera tatarica* – жимолость татарська – Tatarian honeysuckle. Як бачимо, з наведених прикладів не зрозуміло – йдеться про Крим чи Урал, де також проживає автохтонний татарський етнос.

Мало інформативними є також терміни “східний” чи “західний”. Для прикладу: *Picea orientalis* – ялина східна – oriental spruce; *Platanus orientalis* – платан східний – oriental plane, *Platanus occidentalis* – платан західний – sycamore, адже у назві не конкретизовано геополітичної основи і не відомо чи йдеться про Близький, Далекий Схід чи схід у планетних координатах.

Чимало номінативних розбіжностей між часто вживаними у термінологічних словосполученнях видовими назвами **європейський (-а)** та **американський (-а)**. Виявити закономірності їх вживання чи причини неузгодженості в обидвох мовних дендрологічних терміносистемах неможливо. Ймовірно, на це вплинула різночасність їх становлення та тривала ізоляція української підрадянської науки. Розглянемо конкретні випадки: *Cercis siliquastrum* – церцис європейський – European redbud; *Fagus sylvatica* – бук лісовий, європейський – European beech; *Larix decidula* – модрина європейська – European larch; *Lonicera xylosteum* – жимолость звичайна – European honeysuckle; *Rubus caesius* – ожина сиза – European dewberry; *Sorbus aucuparia* – горобина звичайна – European mountain ash; *Viburnum opulus* – калина звичайна – European cranberry-bush та ін.

Таке ж довільне трактування латинської першооснови характерне і для похідних назв з лексемою американський (-а): *Fraxinus americana* – ясен американський – American white ash; *Ribes americanum* – смородина американська – black wild currant; *Sambucus canadensis* – бузина канадська – American elder; *Thuja occidentalis* – туя західна – American arbovitae та ін.

Варто зазначити, що серед видових таксонів топонімічного та ономастичного походження є питомо українські, які без змін перейшли до англійської терміносистеми. Це, зокрема, *Chamaecytisus podolicus* – зіновать подільська – Podolian green-weed; *Chamaecytisus ruthenicus* – зіновать руська – Russian green-weed; *Juniperus pseudosabina* – ялівець несправжньокозацький – pseudocossak cedar; *Lonicera olgae* – жимолость Ольги – Olga honeysuckle та ін.

Близькими до топонімічних таксонів є видові назви рослин, пов’язані з особливостями ландшафту та рельєфу, як наприклад: *Acer campestre* – клен польовий – hedge maple, field maple; *Pinus montana* – сосна гірська – mountain pine; *Quercus petraea* – дуб скельний – durmast oak, sessile oak та ін.

Чи не найбільшу частину дендрологічних видових таксонів становлять терміни, в основу яких покладено певну морфологічну ознаку рослини. У цій близькій до латинського першоджерела групі до-

волі часто для термінотворення в англійській та українській версіях використано спільну ознаку: *Caragana microphylla* – карагана дрібнолиста – small-leaved real tree; *Betula pendula* – береза повисла, бородавчата – weeping birch; *Deutzia gracilis* – дейція граціозна – slender deutzia; *Magnolia stellata* – магнолія зірчата – star magnolia та ін.

Іноді в обидвох мовах видові назви виведено від різних морфологічних ознак. У цих випадках українські терміни частіше аналогізовані з латинськими на відміну від англійських: *Castanea dentata* – каштан зубчатий – American chestnut; *Caria laciniosa* – карія торочкувата – big-leaved hickory; *Cotoneaster racemiflorus* – кизильник волотистий – paniculate cotoneaster; *Elaeagnus angustifolia* – маслина вузьколиста/лох вузьколистий – Russian silver berry; *Gingo biloba* – гінко дволопатево – ginkgo; *Ilex aquifolium* – падуб гостролистий – English holly; *Jasminum nudiflorum* – жасмин голоквітковий – winter jasmine; *Magnolia tripeolata* – магнолія трипелюсткова – umbrella magnolia; *Spiraea trichocarpa* – спірея (таволга) пухнастопада – Korean spiraea; *Quercus macrocarpa* – дуб великоплодий – bur oak; *Taxus cuspidata* – тис гострокінчиковий – Japanese yew та ін.

Значний відсоток дендрологічних таксонів, як латинських, так і похідних від них англійських та українських, становлять асоціативні терміни, ґрунтовані на зовнішній подібності рослини або її органу з іншою рослиною, геометричною формою чи об'єктом. Для прикладу порівняємо, як інтерпретовано деякі асоціації у різномовних термінологічних словосполученнях: *Acer palmatum* – клен пальмолистий, пальчатий – Japanese maple; *Chamaecyparis* – кипарисовик горохоплодий – Japanese sawara tree; *Populus laurofolia* – тополя лавролиста – laurel-leaved poplar. *Magnolia liliflora* – магнолія лілієвіткова – lily magnolia; *Xanthoceras sorbifolium* – ксантоцерас горобинолистий – xanthoceras. Або ж: *Juniperus communis* 'Suecica' – ялівець звичайний ф. широкопірамідальна – Swedish juniper; *Magnolia obovata* – магнолія оберненояйцеподібна – silver magnolia; *Thujaopsis dolabrata* – туєвик долотоподібний, японський – oriental cedar та ін. Твірна основа асоціативних термінів, яка впливає з наведених таксонів, незважаючи на різне у деяких випадках лексичне втілення, вказує здебільшого на одну й ту ж яскраво виражену особливість рослини, що надає термінам цієї групи високої інформативності.

До окремої групи видових таксонів слід віднести терміни, які вказують на властивість чи особливість рослини. Здебільшого їх семантика неуніфікована. Їм притаманно використання народних назв як термінотвірних елементів, часте наслідування латинської першооснови та наявність синонімічних варіантів: *Frangula alnus* – крушина ламка – glossy buckthorn; *Picea pungens* – ялина колюча – blue spruce, Colorado spruce; *Pinus flexilis* – сосна гнучка – limber pine; *Populus tremula* – осика, тополя тремка – European aspen; *Pyracantha coccinea*

– піраканта яскраво-червона – firethorn; *Robinia viscosa* – робінія клейка – clumsy locust; *Quercus macrocarpa* – дуб великоплодий – big oak та ін. Сюди ж належать присвійні термінологічні словосполучення, такі як: *Corylus colurna* – ліщина ведмежа – Turkish hazel; *Rosa canina* – шипшина собача – dog rose; *Prunus avium* – черешня пташа (пташина) – wild cherry; *Vitis vulpina* – виноград лисячий – frost grape, racoon grape.

Семантична неузгодженість характерна для видового таксономічного складника **звичайний (-а)**: *Carpinus betulus* – граб звичайний – European hornbeam; *Gleditia triacanthos f. inermis* – гледичія звичайна – thornless honey locust; *Lonicera xylosteum* – жимолость звичайна – European honeysuckle; *Pinus sylvestris* – сосна звичайна – Scotch pine; *Robinia pseudoacacia* – робінія звичайна – black locust; *Quercus robur* – дуб звичайний – English oak; *Sambucus nigra* – бузина чорна – common elder; *Taxodium distichum* – таксодій звичайний; болотяний кипарис звичайний – bald cypress; *Viburnum opulus* – калина звичайна – European cranberry bush та ін.

На відміну від англійської таксономічної термінології, українська ще й досі у багатьох випадках не унормована. Окремі видові таксономи української дендрологічної терміносистеми суперечать вимогам чинного правопису та словотвірним законам. Йдеться передусім про кальки з російської мови [3, с. 146]. На лексичному рівні це, для прикладу, горіх грецький, бархат амурський, гіркокаштан кінський, абрикос звичайний, дрік красильний, туя гіганська, замість питомо українських: горіх **волоський**, **оксамитник** амурський, **гіркокаштан** звичайний, **абрикоса** звичайна (жерделя), **дрік** барвильний, туя **велетенська**. Безпідставно вилучені з ужитку українські видові назви кошенільний, оксамитовий, черепацевий. Натомість маємо російські відповідники: шарлаховий, бархатистий, черепичатий. Для прикладу: *Phellodendron amurense* – оксамитник амурський – Amur cork tree; *Quercus coccinea* – дуб кошенільний – scarlet oak та ін.

Таким чином, здійснивши аналіз таксономічних назв деревних рослин в англійській та українських терміносистемах, можна стверджувати, що таксономічні ознаки ґрунтуються здебільшого на однакових понятійних засадах. Це зумовлено впливом базової у дендрології латинської першооснови. Усі видові терміни можна згрупувати за: прізвищем першовідкривача; географічним походженням чи ареалом природного поширення; морфологічною ознакою рослини чи її органу; асоціативними ознаками – зовнішньою схожістю до іншої рослини, геометричної форми чи об'єкта; властивістю чи особливістю рослини; присвійною назвою термінологічних словосполучень; таксонами з нейтральним складником **звичайний (-а)**. Як англійські, так і українські видові назви лексично та семантично часто віддалені не лише між собою, а й зрідка від латинських відповідників. В ан-

глійській мові для класифікаційних назв простежується тенденція до використання національної основи як лексичної, так і семантичної, на відміну від української, де дослівних кальок з латинської мови дещо більше. Англійська дендрологічна терміносистема має природне походження, оскільки її основу становить питома національна лексика. Усталені англійські назви свідчать про те, що ця терміносистема виходить за межі вузькоспеціалізованої літератури, тому її дослідження допоможе у пізнанні її смислового наповнення. На відміну від англійських таксонів, українські не завжди відповідають питоמו українським правописним нормам, оскільки триває процес упорядкування та унормування термінологічних назв.

Результати дослідження засвідчують, що упорядковуючи таксономічну термінологію з метою уніфікації, перевагу слід надавати усталеним термінам, запроваджувати аналоги у назвах таксонів. Лише таким чином можливо розробити єдину систему, в основі якої були б не випадкові, а специфічні риси родів і видів. Вивчення англійської терміносистеми, зумовлене широковживаним використанням її термінів у фаховому середовищі, сприятиме вдосконаленню інтерпретації англійських термінів українською мовою.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. Бусел В.Т. – К., Ірпінь: ВТФ "Перун", 2007 – 1736 с.
2. Вітенко В.А. Короткий словник дендрологічної і лісівничої термінології. – Умань: Алмі, 2008. – 76 с.
3. Івченко А.І. Засади уточнення українських таксономічних термінів з дендрології // Проблеми української термінології: Зб. наук. праць 8-ї Міжнарод. конф. – Львів: Ліга-Прес, 2004. – С. 145-148.
4. Івченко А.І., Мазепа М.Й., Мельник Ю.А., Проскурницький В.П., Мельник. Словник таксономічних назв деревних рослин (українською, латинською, російською, англійською, німецькою мовами) / *Taxonomic Names of Woody Plants Dictionary* / За ред. В.П. Кучерявого – Львів: Світ, 2001. – 148 с.
5. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
6. Complete Guide to Tree & Shrubs. Miracle-Gro. – Des Moines, Iowa: Meredith Books, 2008. – 223 p.
7. Linnard W., Darrah-Morgan D. Russian-English, English-Russian Forestry and Wood Dictionary. 2 nd Edition. – Cambridge: the University Press, 1999. – 263 p.
8. O'Sullivan P. The Homeowner's Complete Tree & Shrub Handbook. – North Adams, MA: Story Publishing, 2007. – 408 p.
9. Phillips R., TREES IN BRITAIN, Europe and North America. Natural History/Reference. – London: Pan Book, 1978. – 224 p.